

Т. ТАРАХОНИЧ, О. ТАРАХОНИЧ

БІОЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В історії розвитку суспільства деякі аспекти теорії права зазнавали багаторазового перегляду і переосмислення. З'являлися нові погляди на співвідношення добра і зла, справедливості та несправедливості, права і моралі, моральності права. Співзвучно з епохою вони або викликали резонанс, або, навпаки, не сприймалися громадськістю і на певний час про них забували.

Сьогодні дедалі більшу увагу привертає взаємозв'язок права і біоетики. Позиція вчених щодо цієї проблеми ще тільки формується. Пожвавлення інтересу до неї є своєрідною формою її еволюції.

Коріння біоетичних проблем можна знайти в індійській і тибетській філософії та медицині. Водночас біоетику можна сприймати як міждисциплінарну науку, яка охоплює загальнолюдський, філософський, медичний і, деякою мірою, правовий аспекти. На формування біоетичних поглядів впливає цілий ряд причин об'єктивного і суб'єктивного характеру, які умовно можна поділити на три групи. До першої належать умови, які тісно пов'язані з прогресивними змінами у галузі медичних знань та стрімким розвитком технологій. Друга група — це професійні деонтологічні норми, необхідність нормативно-правового регулювання соціальних відносин у сфері охорони здоров'я і навколишнього середовища тощо. Третя група причин має прикладний характер і пов'язана з вимогами щодо гуманного використання нових технологій, з необхідністю широко інформувати населення про біоетичні проблеми.

У загальній системі засобів соціального регулювання норми права мають більше можливостей щодо соціального регулювання, досконаліші засоби забезпечення їх виконання порівняно з біоетичними нормами, які ще тільки формуються як складова частина загальної та професійної етики. Етичні норми разом з правовими є різновидом загальнішого поняття соціальних норм, які регулюють різні сфери суспільних відносин і залежать від економічного, соціального, культурного розвитку соціуму та відповідають встановленим державою вимогам.

Біоетика і право мають чимало **спільних рис**. Перша: і біоетичні норми як складова моральності, і природне право є нормативними моделями людської поведінки. Друга: біоетичні та правові цінності і норми є духовно-практичними формоутвореннями, які виконують критеріальну функцію, визначають міру справедливості, гуманності, цивілізованості. Третя: біоетичні норми найбільше зближуються з нормами природного права при здійсненні ціннісно-орієнтаційної функції і відрізняються від них, коли реалізують регулятивні функції. Четверта: норми біоетики і права є загальними правилами, які виникають у зв'язку з волею та свідомістю людей і відповідають типу культури й характеру соціальної організації. П'ята: біоетика і право входять до складу культурних цінностей людства. Шоста: біоетика і право виступають засобами соціального регулювання.

Однак наявність спільних рис не означає повної тотожності цих норм. Передусім, вони виконують різні функції у процесі регулювання суспільних відносин. Це й визначає відмінності між правом і біоетикою. Так, якщо основними суб'єктами права є громадянин, правова та соціальна держава, громадянське суспільство, то для біоетики це — індивідум, навколишній живий світ. Крім того, право твориться державою, а біоетика — громадянським суспільством. Право забезпечується примусово, силою у вигляді юридичної відповідальності; стосується відносин, підконтрольних державі; виникає у процесі правотворчості і приймається в рамках нормативно закріпленої процедури. А біоетика підтримується силою суспільного впливу, діяльністю структурних елементів громадянського суспільства; стосується відносин, підконтрольних суспільству; виникає у процесі духовного буття суспільства і закріплюється довільно, без спеціальної процедури.

Важливим аспектом біоетичних проблем є правове закріплення і моральне переосмислення питань, пов'язаних з лікарською етикою, експериментальною медициною і міжнародними правами людини. У 1949 р. був опублікований перший Міжнародний кодекс медичної етики. Гельсінська декларація 1964 року відокремила експериментальні клінічні дослідження від неклінічних. У 1975 р. до цієї декларації внесено доповнення, які дали змогу створювати комітети з етичної оцінки біомедичних досліджень із залученням такого суб'єкта експерименту, як людина. На законодавчому рівні все це було закріплено після прийняття Манільської декларації 1981 року.

За рішенням ВООЗ і Ради всесвітніх організацій у сфері медичних наук комітетам з етики надано статусу спеціальних інститутів. У США Національна комісія із захисту людини-суб'єкта при проведенні біомедичних досліджень ініціювала створення Консультативного бюро з етики у галузі досліджень, пов'язаних із заплідненням *in vitro* та перенесенням зародка в організм матері.

Чи не найбільше дискусій у суспільстві виникає у зв'язку зі спробами законодавчого розв'язання проблеми евтаназії. Так, ще у XVI ст. Т. Мор пропонував припинити страждання невиліковних хворих за погодженням зі священником та магістратом. Цього питання торкався і Ф. Бекон. А на початку XX ст. у США воно було поставлено на рівні конкретних пропозицій.

Важливою проблемою є народження дітей у душевнохворих. У 1933 р. в Німеччині було прийнято закон, який передбачав профілактику появи на світ спадково хворого потомства. Сьогодні ці проблеми постають і в нашому суспільстві. У стадії творення перебувають процедури, які мають захищати індивідуальну репродуктивну інформацію. Потребують вирішення і питання залучення людей до проведення на них біологічних експериментів та випробувань медичних препаратів тощо. Вже законодавчо вирішено питання трансплантації органів. Це тільки деякі з біоетичних проблем.

Біоетика — наука порівняно нова. Вона, на жаль, ще не знайшла в Україні системного теоретичного осмислення, не проаналізовані особливості її функціонування. А це означає, що необхідно: по-перше, забезпечити можливість вирішення на сучасному теоретичному рівні питання про поняття і зміст науки біоетики та визначити її місце в системі інших наук; по-друге, з метою врегулювання найважливіших біоетичних проблем в Україні узагальнити досвід зарубіжних країн у цій сфері; по-третє, забезпечити системний комплексний підхід до розв'язання біоетичних проблем шляхом залучення до цього відповідних наукових установ та фахівців; по-четверте, знайти реальне відображення біоетичних принципів у процесі поліпшення якості нормативно-правових актів; по-п'яте, активізувати роботу громадських організацій у справі розв'язання біоетичних проблем.

ТАРАХОНІЧ Тетяна Іванівна. Кандидат юридичних наук. Старший науковий співробітник Інституту держави і права НАН України (Київ).

ТАРАХОНІЧ Олександр Іванович. Кандидат медичних наук. Асистент кафедри хірургії Київської медичної академії післядипломної освіти.